

Огроман значај за развој Србије

КоБСОН је положио испит

Већ четири године у нашој земљи функционише КоБСОН - Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку.

То је био повод за разговор са мр **Биљаном Косановић**, начелником Центра за научне информације Народне библиотеке Србије. Она је по струци математичар и одмах по дипломирању почела је да се бави применом рачунарства у библиотекама:

- *Та повезаност математике и библиотекарства у садашње време се подразумева, јер се модерно библиотекарство не може замислити без информатике. Библиотекарство се све више окреће информацији и наукама о информацијама.*

Са мр Биљаном Косановић разговарали смо о страним часописима и базама података, о томе што значе стране научне информације, како се до њих долази у Србији, како су се библиотекарски организовали, шта је доступно нашим корисницима.

Шта ради КоБСОН?

Развој Интернета битно је променио начин приступа научним информацијама. Многи научни часописи поред штампаних верзија, имају и електронска издања. Наша саговорница каже да је приступ већини електронских часописа могућ тек уз одговарајућу претплату:

- *КоБСОН преговара о претплати и склапа уговоре о правима корисника за приступ електронским изворима на центра-*

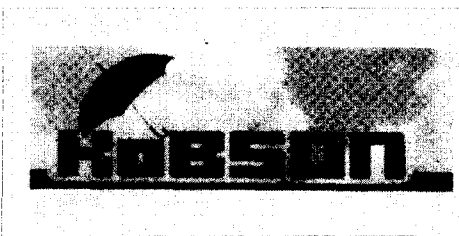
лизованомј основи за све истраживаче, наставнике и студенте у Србији. Овако централизована набавка извора смањује трошкове и повећава доступност страних научних информација.

У основне циљеве КоБСОН-а спадају:

- 1) набавка страних научних часописа и база података,*
- 2) међубиблиотечка позајмица са страним библиотекама,*
- 3) прелазак са папирних на електронска издања,*
- 4) лакши приступ електронским информацијама.*

Главни корисници — истраживачи и студенти

Интересовало нас је ко су корисници информација које обезбеђује КоБСОН, а мр Биљана Косановић каже:

- *Први и главни корисници наших информација јесу истраживачи. Они су наша циљна група, без обзира на то да ли раде у научним институтима или су у наставном процесу.*

У ту групу спадају и млади истраживачи, они који се тек припремају за научну каријеру (студенти последипломци).

Велики број наших истраживача сусрео се с оваквим начином рада и приступом часописима током студијских боравака

или школовања у иностранству, па је добро што ту могућност сада имају и у Србији.

- *Сви они имају на располагању оно што се сада зове „виртуелна библиотека“. Више нема потребе да истраживачи одлазе у библиотеку да би користили часописе, они сада имају часописе на свом радном столу.*

Ове базе података могу да се користе и дању и ноћу, седам дана у недељи, током читаве године. Уосталом, већина корисника каже да базе најчешће претражује ноћу.

Огроман фонд

Мр Биљана Косановић истиче да истраживачи из Србије сада имају приступ до 13.500 страних научних часописа у пуном тексту, а корисник може сваки од чланака из тих часописа да пренесе на свој рачунар.

- *Када се одлучивало да ли да се набавља мањи број часописа, оних који су доступни у електронској форми од почетка излажења (значи, да се набављају само комплети), или да се набавља већи број савремених часописа, одлучено је да се прихвати друга варијанта. Тако сви доступни часописи покривају период од 1994. године наовамо.*

Поред тога, имамо обиље база података, чак 13, које иду до нивоа резимеа, где корисник добија само основне информације, а после тога одлучује да ли ће чланак пренети на свој рачунар и прочитати у целини.

База са преко 25 милиона података!

Посебно треба скренути пажњу на то да је у оквиру обједињене набавке обезбеђен приступ *цитатној бази података* која је јединствена у свету (реч је о Цитатним индексима Института за научне информације у Филаделфији).

Она служи да се измери колико је оно што су неки часопис или истраживач објавили утицало на развој одређене научне дисциплине или на развој одређеног пројекта. У њој се врло једноставно прати колико је пута цитирано то што је неко написао, и то цитирано у часописима који су овом базом обухваћени.

- *Ово је један од показатеља који објективно указују на вредност неког рада.*

У ту базу улази 8.500 најзначајнијих светских часописа, а у њима се годишње објави око 2,5 милиона чланака. Ако сваки чланак има просечно 10-15 референци, онда се лако долази до податка да ова база истраживачима ставља на располагање најмање 25 милиона података на годишњем нивоу.

- *Ту базу користе и наша министарства. Она је веома значајна јер је цитираност постала један од параметара који се узима у обзир приликом избора у научна звања. Више није важно само колико истраживач објављује, него и колико је пута цитиран.*

Истовремено, на овај начин прати се и то где истраживачи објављују своје радове. Није свеједно да ли се рад објављује у часопису који издаје неки универзитет, или у часопису локалног карактера, или пак у водећем светском часопису.

мр Биљана Косановић

На маргинама светске науке

Следећа база података јесте *Journal Citation Report* и она садржи један веома важан параметар - *импакт фактор* - који указује на утицај одређеног часописа у текућој години.

- *Импакт фактор је бројка, а бројка увек нешто говори, били ви математичар или не. Ако нешто може да се преброји, онда људи то признају као објективан критеријум и ту нема никакве субјективности, никаквих комисијских и субјективних оцена и сл.*

Импакт фактор се израчунава тако што се број цитираних чланака из неког часописа у последње две године подели бројем чланака који су у њему објављени у истом периоду. То је

светски признат критеријум и он указује на степен утицаја часописа у светској науци.

Отуда је сасвим логично што истраживачи настоје да своје радове објављују у утицајнијим часописима. Овај критеријум користе и библиотеке када одлучују које ће часописе да набаве.

Исто тако, када истраживач одлучује шта ће да чита, он са већим степеном поверења приступа часопису који је утицајнији.

- *То је фини систем у коме се све јасно и егзактно.*

Међу поменутих 8.500 најзначајнијих научних часописа у свету налазе се само три наша часописа. То је податак који мора да нас забрине, упозорава мр Биљана Косановић.

- *Један од циљева научне политике наше земље мора бити покушај да се направи више таквих домаћих часописа.*

Наш најутицајнији часопис је Journal of the Serbian Chemical Society, часопис са великом традицијом, који врло редовно излази и има веома разрађен процес рецензирања, што је довело до тога да овај часопис постане утицајан и признат и у светским оквирима.

Други наш часопис на тој листи јесте *Acta veterinaria*, а трећи је часопис MATCH, који издаје Природно-математички факултет у Крагујевцу и који се бави применом математике у хемији.

- *Ми се надамо да ћемо овако широким приступом и широким доступношћу страних часописа допринети да сва уредништва виде какви су стандарди који се морају поштовати у научно издаваштву и да се потруде да свој часопис доведу до тог нивоа.*

Од државе очекујемо да се позабави стандардизацијом нау-

чног издаваштва. Наравно да су, осим летих жеља, потребна и материјална улагања, али држава треба да помогне да домаћи часописи постану видљиви на Интернету.

Зашто немамо базу домаћих часописа?

Ми заостајемо за светом и у презентацији наших часописа на Интернету.

Стручни тим Кобсон-а

- Колико је нама познато, само 62 часописа из Србије виде се на Интернету. Постоји читав низ часописа на локалним сајтовима, али они нису видљиви на Интернету, јер нису представљени према одговарајућим стандардима. Издавачи локалних часописа морају познавати те стандарде и морају их примењивати како би Интернет претраживачи могли да региструју часопис.

Осим тога, веома је важно да часопис мора бити видљив са неког централног места, јер истраживач нема времена да шета од једне до друге Web адресе.

Информација мора да буде видљива једноставно и брзо. Зато мр Биљана Косановић сугерише:

- Ми још немамо базу свих домаћих часописа, а потребно је да је израдимо и у том послу очекујемо помоћ државе. Чини нам се да највећи проблем лежи у организацији посла, јер стандарди већ постоје, а имамо и квалификоване људе који овај посао могу да обаве.

Ниједан научни часопис код

доступни преко Интернета.

- Напротив! Број читалаца ће порастати, а смањиће се само трошкови за папир. Оно што би требало да буде циљ сваког уредника, то је да радови објављени у часопису буду доступни што већем броју читалаца.

Исто тако, циљ сваког аутора, када је већ решио да објави рад и да прође процес рецензирања, треба да буде да његово дело буде што приступачније. Он нема никаквог интереса да скрива своје дело, ако га је већ написао.

Отворено архивирање морамо и ми да применимо

Данас се у свету огромна средства дају за претплату на часописе и базе података и то некако сви плаћају, а само издавачи на томе зарађују, упркос томе што најмање учествују у целом процесу! Људи су то коначно приметили и сада је светски тренд у научном издаваштву тзв. отворено архивирање.

- Просечна стопа профита у светском научном издаваштву је 40%, па се поставља питање да ли уопште негде постоји област у којој је већа стопа профита? Да би се доскочило тој аномалији, пре две-три године отпочео је покрет отвореног архивирања који подразумева да сами истраживачи или часописи представљају своје радове на Интернету.

Било би корисно да и ми искористимо то што је модерно у свету и применимо ту праксу код нас.

Прошле године је покренут један такав пројекат на новосадском Универзитету – дигитализација докторских дисертација по свим светским стандардима. Ово би што пре требало учинити и на осталим универзитетима у

Србији. На питање зашто то већ нисмо урадили, мр Биљана Ко-сановић одговара:

- *Зато што то претпоставља међусобни договор, а чини се да је нама најтеже да се договоримо око печега.*

Труд се исплатио — 2000 корисника дневно!

Међутим, пројекат КоБСОН показује да је ипак могуће да се ми у Србији договоримо о нечему. Када се сви удружимо, свако од нас у заједнички пројекат доноси неко своје искуство, а то увек даје боље резултате.

- *Зато се КоБСОН препознаје као врло успешан пројекат. Наравно, није било лако формирати овај пројекат, није лако ни одржавати га, али се тај труд увелико исплатио. То се види на основу реакција корисника. И може се измерити...*

Ако је нешто људима од помоћи, они то користе. Да је бескорисно, не би га користили. Ни во коришћености прати се дневно. Једно од мерила јесте број приступа сајту, а тај број се стабилизовао на око 2000 приступа дневно! То је значајна посећеност за Web страницу једне библиотеке.

Коришћење ове библиотеке врло је важно за развој наше науке. Наиме, кључна ствар за истраживаче јесте приступ литератури.

- *Сваки истраживач мора да има приступ литератури од почетка до краја истраживачког процеса.*

На почетку истраживачког рада он мора знати шта је већ написано на неку тему. У току рада мора упоређивати резултате до којих је дошао са другим истраживањима и размењивати их са колегама који се баве сродним проблемима. И на

крају, наравно, мора публиковати свој рад.

Министарство за науку заслужује признања

Интересантан је и одговор на питање колико институције у чији делокруг спада овај пројекат имају разумевања за њега и колико га помажу. О томе наша саговорница каже:

- *Прва година пројекта КоБСОН (2001) била је веома тешка, што се могло и очекивати. Морали смо да се организујемо, да формирамо предлог тако да он буде рационалан и реалан, тј. да буде примерен финансијској ситуацији у друштву.*

Морам рећи да смо наишли на разумевање у претходном Министарству за науку, а сваке следеће године било је све лакше. И са садашњим Министарством имамо добре односе, налазимо на разумевање за ово што радимо, а треба имати у виду да је ово што ми радимо веома скупо.

Сигурно је, међутим, да је оваква обједињена набавка знатно јефтинија него када би то свака институција радила појединачно.

Свака институција која је укључена у пројекат КоБСОН утиче на избор наслова. Сваке године институцијама које користе ову базу података шаље се анкетни лист са питањем шта би желели да имају од часописа и база, а када се та анкета обради и када се одстране дупликати, онда се анализира да ли би било јефтиније да се то набави у електронској или у папирној форми.

Предности обједињене набавке

Друга предност оваквог начина уговарања јесте набавка са

једног, квалификованог места:

- *Ми се залажемо да сви истраживачи у Србији имају једнаке услове. Када са издавачем преговарамо о претплати, за све базе и часописе на које се претплаћујемо тражимо приступ за целу земљу.*

На жалост, библиотекарима по научним институцијама још нису довољно оспособљени за преговоре са страним издавачима и добављачима. Ми директно преговарамо са издавачима, што подразумева знање енглеског језика, а посебно познавање правила и услова коришћења електронских сервиса или електронских издања.

Рецимо, треба знати да је у претплату урачунато то да издавач мора да дође овде, у Србију, да прикаже свој производ и да едукује кориснике, а издавачи воле да избегну тај трошак ако не знате за ту њихову обавезу.

Како је набавка обједињена за целу земљу, више људи може да похађа ту едукацију. И много више се научи за та три сата едукације коју одржи издавач, јер се том приликом указује на сваки детаљ који је значајан за коришћење одређене базе.

Када овакве едукације не би било, губили би се дани у откривању свих детаља.

- *Ми се трудимо да образложимо што више библиотекара да би једног дана, када не буде централног финансирања, институције умеле да препознају да је њихов интерес да удруже средства добијена за набавку, да према издавачима и добављачима наступају заједно, јер ће тако више добити.*

(Наставак у следећем броју)

